

НАКОПИЧУВАЛЬНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ

Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України
вул. Лютеранська, 28а, офіс 1
01024, м. Київ, Україна
тел. +38 044 290 47 37
info@feao.org.ua
www.feao.org.ua
www.facebook.com/feao.vru/

Мета дослідження – аналіз системи накопичувального пенсійного страхування в Польщі. Розглянуто основні засади функціонування пенсійної системи в Польщі, зокрема недержавного пенсійного забезпечення, та типи пенсійних фондів. У дослідженні представлено інформацію про основні тенденції розвитку третього рівня пенсійної системи в динаміці. Охарактеризовано систему податкових пільг та преференцій, які існують для пенсійних накопичень у Польщі. Розглянуто основні структурні особливості моделі побудови недержавних пенсійних фондів.

Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України створено в межах проекту, що імплементується консорціумом партнерів, адмініструється Вестмінстерською фундацією за демократію (WFD) та фінансується програмою «Підтримка реформи управління державними фінансами» Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ) за дорученням Федерального Міністерства економічної співпраці та розвитку Німеччини (BMZ) та Міністерства Великої Британії з питань міжнародного розвитку (DfID).

Завдання Офісу полягає в посиленні ефективності та якості економічного й фінансового законодавства, яке розробляє й ухвалює Верховна Рада України, та підвищенні рівня використання наявної в Україні фінансової інформації для здійснення ефективного нагляду за діяльністю уряду.

Передрук цього матеріалу авторизований. Дозвіл на використання або передрук тексту необхідно отримати напряму від власників прав.

Підготували: к. е. н. Алла Іващенко.
За заг. редакцією Віктора Мазярчука.

Думки, висловлені в матеріалах авторів, необов'язково відображають точку зору ОФЕА, його працівників або представників наглядової ради.

Автори не є співробітниками, не консультують, не володіють акціями та не отримують фінансування від жодної компанії чи організації, яка мала б користь від цього матеріалу, а також жодним чином з ними не пов'язані.

© Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
1. ХАРАКТЕРНІ РИСИ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ ПОЛЬЩІ	5
2. НАКОПИЧУВАЛЬНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ПОЛЬЩІ	9
3. ДИНАМІЧНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ТРЕТЬОГО РІВНЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ ПОЛЬЩІ	12
4. ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ З НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В ПОЛЬЩІ.....	19
5. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В ПОЛЬЩІ.....	20
ВИСНОВКИ	27
ДОДАТКИ.....	29
Додаток 1.....	29

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ZUS – Інститут соціального страхування;

FUS – Державний фонд соціального забезпечення;

KNF – Комітет з фінансового нагляду;

PAYG – «pay-as-you-go» пенсійна система, у якій виплати безпосередньо залежать від внесків, сплачуваних учасниками;

DB – встановлені пенсійні виплати;

DC – визначені пенсійні внески;

IRA – персональні пенсійні рахунки;

OFE – відкритий пенсійний фонд;

PPE – програми професійного пенсійного страхування;

IKE – індивідуальні пенсійні рахунки;

IKZE – індивідуальні рахунки підвищеної безпеки з пенсійного забезпечення.

ВСТУП

Пенсійне забезпечення відіграє важливу роль в економічному, суспільному, політичному житті та фінансово-бюджетній сфері держави. Світовий досвід накопичив значну кількість варіантів ефективної побудови пенсійної системи. Незважаючи на відмінності, усі вони базуються на загальних принципах надійності накопичення та збереження заощаджень учасників.

З 1 лютого 2014 року в Польщі набрав чинності новий закон про пенсійну систему, відповідно до якого обов'язковий другий рівень індивідуальних рахунків стає добровільним для всіх нових учасників ринку трудових відносин. Цей закон дозволяє діючим учасникам відмовитися від другого рівня та перерахувати кошти на рахунках до державного першого рівня, тобто програми з номінально фіксованими внесками.

У дослідженні розглянуто особливості пенсійних накопичень за типами пенсійних схем – професійних (PPE¹) та індивідуальних пенсійних рахунків (IKE², IKZE³).

Також проаналізовано систему податкових пільг, які застосовуються в Польщі в системі недержавного пенсійного страхування, та визначено принципи функціонування недержавних пенсійних фондів, які поділяються на два основні типи – відкриті та професійні.

Детальніше див. у розділах 1-5 цього дослідження.

¹ PPE – програми професійного пенсійного страхування (Pracownicze Programy Emerytalne).

² IKE – індивідуальні пенсійні рахунки (Indywidualne Konto Emerytalne).

³ IKZE – індивідуальні рахунки підвищеної безпеки з пенсійного забезпечення (Indywidualne Konto Zabezpieczenia Emerytalnego).

1. ХАРАКТЕРНІ РИСИ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ ПОЛЬЩІ

У 1999 році Польща реформувала пенсійну систему, запровадивши три рівні та замінивши стару пенсійну систему («PAYG»⁴ – «pay-as-you-go»)⁵ зі схеми встановлених виплат (DB – defined benefit) на обов'язкові визначені внески (DC – defined contribution), на основі яких створюються умовні персональні DC-рахунки⁶. У схемі DB вартість пенсії за віком залежить від доходу та стажу роботи⁷.

Реформована модель пенсійної системи Польщі включає три рівні¹.

Перший рівень (обов'язковий) – система «PAYG», у межах якої було створено Державний фонд соціального забезпечення (FUS), що керується Інститутом соціального страхування (ZUS)⁸. ZUS заснований на обов'язкових внесках та індивідуальних рахунках, що забезпечують рівень дохідності.

Доходи, отримані ZUS, надходять переважно з внесків на соціальне страхування, коштів державного бюджету (плюс кошти на компенсацію частки загального внеску до другого рівня) плюс кошти від новоствореного Демографічного резервного фонду.

Демографічний резервний фонд має статус спеціального фонду та створений для забезпечення стабільності державної пенсійної системи шляхом покриття резервних видатків за пенсіями за віком. Його доходи формуються з частини пенсійних внесків, надходжень від приватизації державних підприємств та повернення інвестицій. Для досягнення більшої дохідності Фонд інвестує в різні фінансові інструменти – облігації, акції, казначейські векселі та банківські депозити.

Другий рівень (обов'язковий) – діє на основі принципу капіталу з відкритими пенсійними фондами (OFE), якими управляють приватні пенсійні компанії. Фінансування здійснюється шляхом обов'язкових внесків на індивідуальні рахунки застрахованих осіб. Внески накопичуються та інвестуються протягом строку служби застрахованої особи, а розмір пенсії другого рівня залежить від накопиченої суми та пенсійного віку. Відкриті пенсійні фонди контролюються Комітетом з фінансового нагляду (KNF).

⁴ Пенсійний план «PAYG» – це особливий вид пенсійної системи, у якій виплати безпосередньо прив'язані до внесків чи податків, сплачуваних окремими учасниками. How do pay-as-you-go pension plans work? Investopedia. Retrieved the 30th of October, 2018, from: <https://www.investopedia.com/ask/answers/102714/how-do-payasyougo-pension-plans-work.asp>.

⁵ REFORMS IN THE PENSION SYSTEMS OF BULGARIA AND POLAND – COMPARATIVE ANALYSIS, 2017. P. Enev. Retrieved the 18th of October, 2018, from: http://tru.uni-sz.bg/tsj/TJS_Suppl.1_Vol.15_2017/54.pdf.

⁶ Polish Pension Plan Study. 2016. Willis Tower Watson. Retrieved the 18th of October, 2018, from: <https://www.willistowerswatson.com/-/media/WTW/PDF/Insights/2016/12/Poland-pension-plan-study-2016.pdf>.

⁷ Pension reforms in Poland and Russia: mid-term experiences from the participants' perspective. Patrycja KOWALCZYK-RÓLCZYŃSKA. Retrieved the 19th of October, 2018, from: https://rf.gov.pl/ru/wp-content/uploads/2017/10/JoIN25_3.pdf

⁸ ZUS – Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

За умовами нової системи кожен, хто досягнув встановленого законом пенсійного віку (60 років для жінок та 65 років для чоловіків), може вийти на пенсію незалежно від тривалості служби, при цьому сума пенсії залежить в основному від накопиченого капіталу на пенсійних рахунках.

Страховий внесок розміром 19,52% порівну розподіляється між працівником і роботодавцем у співвідношенні 50:50, при цьому 12,22% від загальної суми внесків (19,52%) йде на перший рівень, а 7,3% – на другий⁸.

Відчуження частини внеску (7,3%) до другого пенсійного рівня дозволяє досягти скорочення коштів, необхідних ZUS для виплати поточних пенсій. Таким чином, держава рефінансує бюджет ZUS за рахунок сум, надісланих до відкритих пенсійних фондів.

У 2011 році частка другого рівня у внеску зменшилася з 7,3 до 2,3%, а решта 5% були перенаправлені до державної пенсійної системи на новостворені субрахунки. Значення активів, відшкодованих з відкритого пенсійного фонду, зазначаються у субрахунку. Детальніше рівень ставок соціальних внесків у різні періоди наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл ставок соціального страхування між ZUS та OFE⁹

Період страхування	ZUS	ZUS (субрахунок)	OFE
Січень 1999 – квітень 2011	12,22	не існувало	7,30
Травень 2011 – грудень 2012	12,22	5,00	2,30
Січень 2013 – грудень 2013	12,22	4,50	2,80
Січень 2014	12,22	4,20	3,10
Лютий-червень 2014	12,22	4,38	2,92
3 липня 2014	Якщо було подано декларацію про переведення коштів на рахунки OFE		
	12,22	4,38	2,92
	Якщо не було подано декларацію про переведення коштів на рахунки OFE		
	12,22	7,30	-

⁹ Pension reforms in Poland and Russia: mid-term experiences from the participants' perspective. Patrycja KOWALCZYK-RÓLCZYŃSKA. Retrieved the 19th of October, 2018, from: https://rf.gov.pl/ru/wp-content/uploads/2017/10/JoIN25_3.pdf.

Індексація виплат залежить від зростання номінального ВВП за останні п'ять років і не може бути негативною. На відміну від цього, індексація виплат з основних пенсійних рахунків залежить від рівня зайнятості та середньої заробітної плати в країні¹⁰.

Такий спосіб індексації внесків, зарахованих на персональні рахунки, дозволяє уникнути ризиків для ZUS з фінансових наслідків погіршення демографічної ситуації (тобто в результаті зменшення рівня зайнятості індексація внесків буде нижчою, а ZUS витрачатиме менше грошей на пенсії, що сплачуються, коли страхувальник досягає певного віку).

Для пенсіонерів, які народжені до 01.01.1948 року, застосовується пенсійне страхування за старою системою «PAG». Пенсіонери, які народилися між 01.01.1948 та 31.12.1968 рр., мають можливість бути повністю застрахованими в новій системі визначених внесків (I рівень) або застрахованими за I та II пенсійними рівнями. Для тих, хто народився після 31.12.1968 року, страхування за I та II рівнем пенсійної системи обов'язкове.

Станом на 1 лютого 2014 року участь у другому рівні пенсійної системи стала добровільною для всіх, народжених після 31.12.1968 року. До цього вона була обов'язковою. Усім новим учасникам ринку праці необхідно було визначитися з участю у відкритих пенсійних фондах. Для учасників, які раніше приймали участь у обов'язковій пенсійній схемі відкритого пенсійного фонду було дозволено відмовитися і перевести кошти зі своїх індивідуальних рахунків до державного пенсійного фонду.

Поточним учасникам OFE було дозволено станом на 1 квітня 2014 року подати письмове повідомлення, чи хочуть вони продовжувати участь у другому рівні. Ті, хто не скористався цією можливістю до вказаної дати, автоматично припинили участь у другому рівні та продовжили пенсійне страхування в «PAG» (кошти з суб-рахунків першого рівня автоматично переводяться на перший рівень). Закон також передбачив для учасників другого рівня можливість відмови від участі в 2016 році. У майбутньому така опція буде доступна кожні чотири роки.

Третій рівень (добровільний) включає професійні пенсійні схеми (PPE¹¹) та два види індивідуальних пенсійних рахунків (IKE¹², IKZE¹³). Одна людина може одночасно заощаджувати кошти в PPE, IKE та IKZE.

Як і доходи другого рівня, фонди третього рівня управляються приватними установами. Усі працівники, у тому числі застраховані відповідно до положень старої системи, можуть робити заощадження за рахунок пенсійної системи третього рівня. Детальніше концепт пенсійної системи Польщі представлено в Додатку 1.

¹⁰ Pension Reforms in Poland and Hungary from the Legal Perspective – similarities and differences. Dorota Maśniak, 2014. Retrieved the 19th of October, 2018, from: <https://piu.org.pl/public/upload/ibrowser/WU/4%202014/WU%204-2014%2010%20en%20masniak%20lados.pdf>.

¹¹ PPE – Pracownicze Programy Emerytalne.

¹² IKE – Indywidualne Konto Emerytalne.

¹³ IKZE – Indywidualne Konto Zabezpieczenia Emerytalnego.

Добровільні пенсійні схеми в Польщі залежать переважно від готовності роботодавця сплачувати додаткові внески на соціальне забезпечення.

Сума пенсії оцінюється на основі ставки заміщення (пенсія розраховується на основі останньої зарплати до виходу на пенсію). Коефіцієнт заміщення на I та II рівнях становить приблизно 30%¹⁴, тому для забезпечення належного рівня пенсії необхідно додатково здійснювати пенсійні заощадження на персональних пенсійних рахунках (IRA – Individual Retirement Accounts¹⁵) третього рівня пенсійної системи (детальніше див. розділ 2).

¹⁴ Proposals for Additional Forms of Saving for Retirement in Poland. Agnieszka POBŁOCKA, 2017. Retrieved the 18th of October, 2018, from: http://www.ees.uni.opole.pl/content/01_17/ees_17_1_fulltext_06.pdf.

¹⁵ ACT of 20 April 2004 on Individual Retirement Accounts. (Journal of Laws No. 116, item 1205). Retrieved the 18th of October, 2018, from: <http://www.oit.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/69014/91740/F1967312503/POL69014.pdf>.

2. НАКОПИЧУВАЛЬНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ПОЛЬЩІ

У Польщі з 1999 року на третьому рівні кошти можуть зберігатися в колективних професійних пенсійних програмах (PPE¹⁶) або індивідуально за двома типами пенсійних рахунків (IKE¹⁷ та IKZE¹⁸), а саме¹⁹:

- програми професійного пенсійного страхування (PPE, доступні з 1999 року);
- індивідуальні пенсійні рахунки (IKE, доступні з 2004 року);
- індивідуальні рахунки підвищеної безпеки з пенсійного забезпечення (IKZE, доступні з 1 січня 2012 року);
- страхування вкладів фізичних осіб (доступне з 2004 року).

Існує опція одночасного зберігання коштів на індивідуальних пенсійних рахунках PPE, IKE та IKZE.

Особливістю професійних пенсійних програм (PPE), створених в 1999 році, є заощадження у групах. Ліміт річного платежу становить 1,2 раза від середньомісячної валової заробітної плати в країні за рік, але не менше суми ліміту попереднього року.

Професійна пенсійна схема ініціюється укладанням двох контрактів – одного у компанії та іншого з фінансовими установами. Зазначена програма складається з договору про умови її функціонування між роботодавцем і представництвом працівників, а також договору роботодавця з обраною фінансовою установою, до якої будуть відраховуватися соціальні внески.

Програма також повинна бути зареєстрована Комітетом фінансового нагляду (KNF). Для працівника важливим є узгодження основних положень контракту, який визначає форму професійної пенсійної схеми та умови, за якими вона виконується, у тому числі умови вступу та виходу з програми та суми основних внесків.

Рішення із запровадження професійної пенсійної програми завжди ухвалюється роботодавцем, оскільки він несе відповідальність за сплату внеску до фінансової установи.

Основний внесок не може перевищувати 7% від валової зарплати учасника, і точна сума є результатом рішення роботодавця і передусім наслідком його фінансового потенціалу. З іншого боку, добровільний внесок не може перевищувати розмір чистої місячної заробітної плати працівника, а в календарному році сума цих внесків не може перевищувати квоти,

¹⁶ PPE – Pracownicze Programy Emerytalne.

¹⁷ IKE – Indywidualne Konto Emerytalne.

¹⁸ IKZE – Indywidualne Konto Zabezpieczenia Emerytalnego.

¹⁹ Pension reforms in Poland and Russia: mid-term experiences from the participants' perspective. Patrycja KOWALCZYK-RÓLCZYŃSKA. Retrieved the 19th of October, 2018, from: https://rf.gov.pl/ru/wp-content/uploads/2017/10/JoIN25_3.pdf.

еквівалентні не більш ніж до 4,5 разів від середньомісячної заробітної плати в країні за рік²⁰.

Кошти, зібрані учасниками, можуть бути сплачені, перераховані (до іншого PPE або IKE) або відшкодовані. Оплата накопичених заощаджень може відбутися у випадку:

- на прохання учасника, який досягнув легітимного віку (після 60 років);
- на прохання учасника, який досягнув віку від 55 років і йому було надано пенсійний статус;
- автоматично, коли учасник досягає 70 років (і ще не просив платіж);
- на вимогу уповноваженої особи у випадку смерті учасника.

Система індивідуальних пенсійних рахунків створена в 2004 році. Для рахунків IKE передбачений річний розмір депозитного ліміту, який у три рази перевищує середньомісячну валову заробітну плату в країні на рік, але не менш ніж сума ліміту попереднього року. Внески оподатковуються податком на прибуток, що виплачується із зарплати. Заощадження звільняються від податку на приріст капіталу.

Існує безліч подібностей між IKE та IKZE, які створені для окремих вкладників фінансовими установами. Кожен може мати один обліковий запис IKE та IKZE. Також неможливо для подружжя мати спільні облікові записи в межах третього рівня пенсійної системи в Польщі. Не можна мати спільний рахунок з дитиною.

Неповнолітній, який досягнув 16 років, має право робити внески у свій обліковий запис IKE та IKZE в календарні роки, коли він/вона працювали на основі трудового договору. Дорослі можуть робити внески, коли вони цього хочуть, до межі, визначеної для певного року.

Внески в IKE та IKZA можна робити вільно, немає обмежень до регулярності платежів. Так само, як у випадку з PPE, встановлено ліміти для щорічних внесків до IKE та IKZE. Індивідуальні пенсійні рахунки можуть бути забезпечені сумою 300% від передбачуваної середньомісячної винагороди за рік. Цей ліміт набув чинності з 2009 року, коли він подвоївся порівняно з лімітом 2004–2008 рр. –150% від середньої заробітної плати за місяць.

Окрім того, межа наступного року не може бути нижчою за межу для IKE-внесків минулого року. Також у наступні роки максимальний ліміт буде залежати від підвищення заробітної плати.

За аналогією з IKE ліміти внесків в IKZE-рахунки залежать від рівня середньомісячної заробітної плати в країні, очікуваної за певний рік, і є еквівалентними 120% від заробітної плати. У 2012 та 2013 рр. граничний внесок IKZE залежав від бази внесків на пенсійне

²⁰ THE ROLE OF THE STATE IN CREATING VOLUNTARY RETIREMENT SAVINGS. Jan Adamiak. Retrieved the 22th of October, 2018, from: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/6693/1/ACR_10_J_Adamiak_B_Kolosowska_The_role_of_the_state.pdf.

страхування, визначеної для застрахованої особи за попередній рік. Детальніше ліміти сплати внесків для PPE, IKE та IKZE представлено на рис. 1.

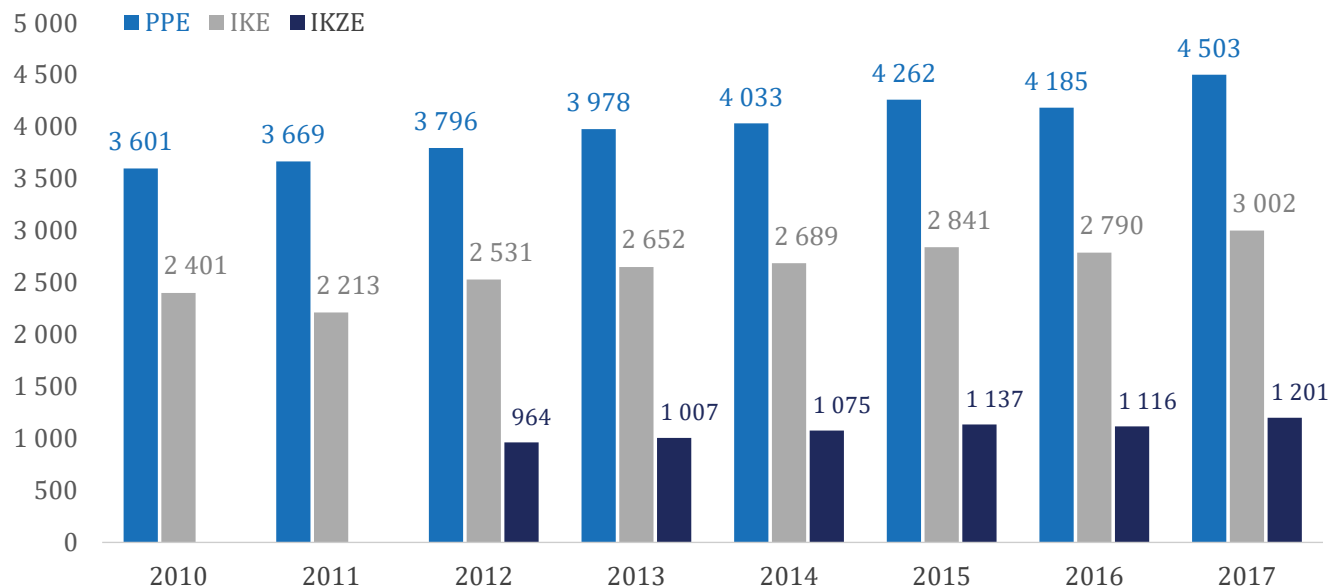

Рис. 1. Ліміти сум внесків на персональні рахунки соціального страхування залежно від типу за період 2010–2017 рр., євро

Джерело: розраховано автором у євро за допомогою статистичного порталу конвертера валют²¹ на основі інформації KNF²² та Міністерства соціальної політики²³.

З рис. 1 видно, що встановлені ліміти внесків за всіма типами персональних рахунків з соціального страхування мають тенденцію до поступового збільшення, при цьому найбільші вкладення можливі за професійними пенсійними схемами, ліміти за якими в середньому перевищують ліміти внесків на персональні рахунки IKE у 1,5 рази, а для рахунків IKZE – у 4 рази.

²¹ Euro (EUR) to Polish zloty (PLN) annual average exchange rate from 1999 to 2017. Retrieved the 22th of October, 2018, from: <https://www.statista.com/statistics/412729/euro-to-polish-zloty-annual-average-exchange-rate/>.

²² INDYWIDUALNE KONTA EMERYTALNE ORAZ INDYWIDUALNE KONTA Z ABEZPIECZENIA EMERYTALNEGO W 2017 ROKU. Retrieved the 22th of October, 2018, from: https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKE_IKZE_12_2017_61392.pdf.

²³ PPE-limit. Ministry of family, labour and social policy. Retrieved the 22th of October, 2018, from: <https://www.mpips.gov.pl/ubezpieczenia-spoleczne/ubezpieczenie-emerytalne/ppe-limit/>

3. ДИНАМІЧНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ТРЕТЬОГО РІВНЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ ПОЛЬЩІ

Динаміку участі в професійних пенсійних програмах у Польщі подано на рис. 2.

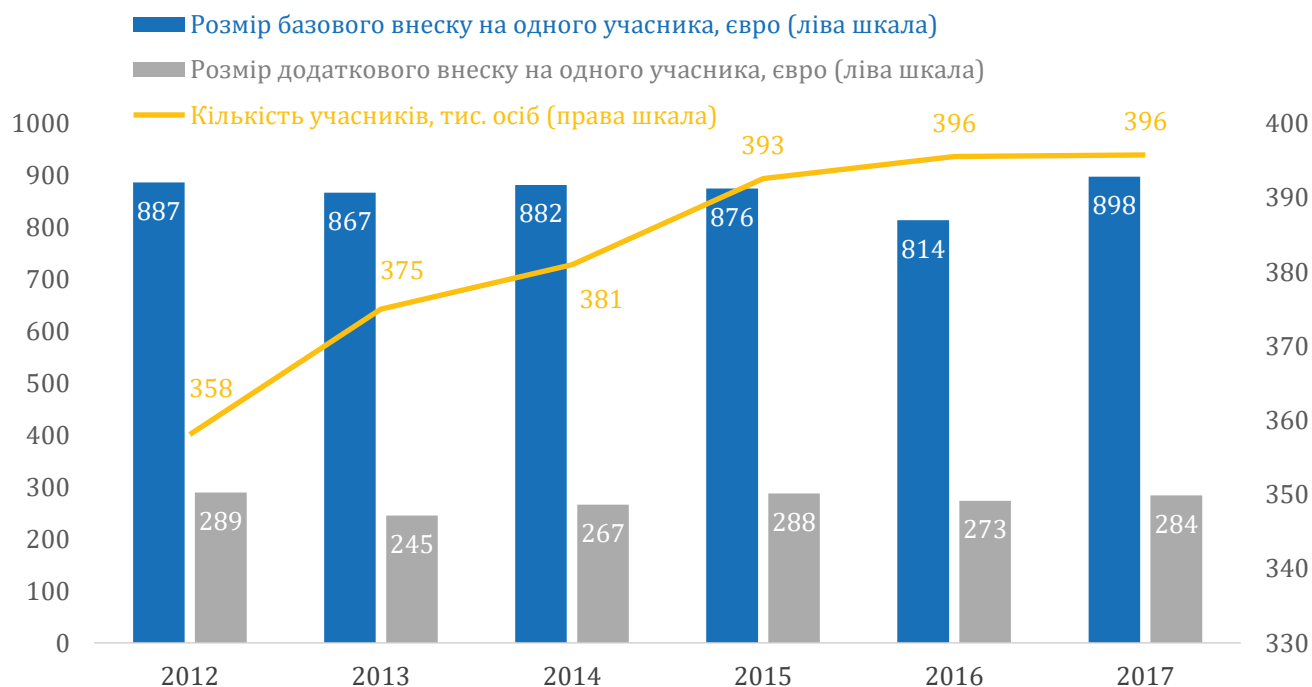

Рис. 2. Кількість учасників та розмір їх внесків у недержавні професійні пенсійні програми (РРЕ) Польщі у 2012–2017 рр.

Джерело: внески в євро розраховано автором за допомогою статистичного порталу конвертера валют²⁴ на основі інформації KNF²⁵.

За період 2012–2017 рр. кількість учасників зросла в середньому на 10%, при цьому розмір базового внеску залишився майже незмінним (темп росту – близько 1%), а додатковий внесок зменшився на 2% у 2017 році порівняно з 2012 роком (див. рис. 2).

Окрім кількості учасників та їх внесків, для аналізу функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення, зокрема професійних пенсійних схем, важливе значення має чиста вартість активів та кількість діючих рахунків (детальніше на рис. 3).

Згідно з рис. 3 спостерігається позитивна динаміка збільшення чистої вартості активів у 2017 році порівняно з 2012 роком на 50%, при цьому середній темп росту рік до року становить близько 10%. Щодо кількості рахунків, то істотних змін за шість аналізованих років (2012–2017 рр.) не відбулося, а навпаки – у 2017 році вона зменшилася на 4%.

²⁴ Euro (EUR) to Polish zloty (PLN) annual average exchange rate from 1999 to 2017. Retrieved the 22th of October, 2018, from: <https://www.statista.com/statistics/412729/euro-to-polish-zloty-annual-average-exchange-rate/>.

²⁵ PRACOWNICZE PROGRAMY EMERYTALNE W 2017 ROKU. KNF. Retrieved the 22th of October, 2018, from: https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/RAPORT_PPE_w_2017.pdf.

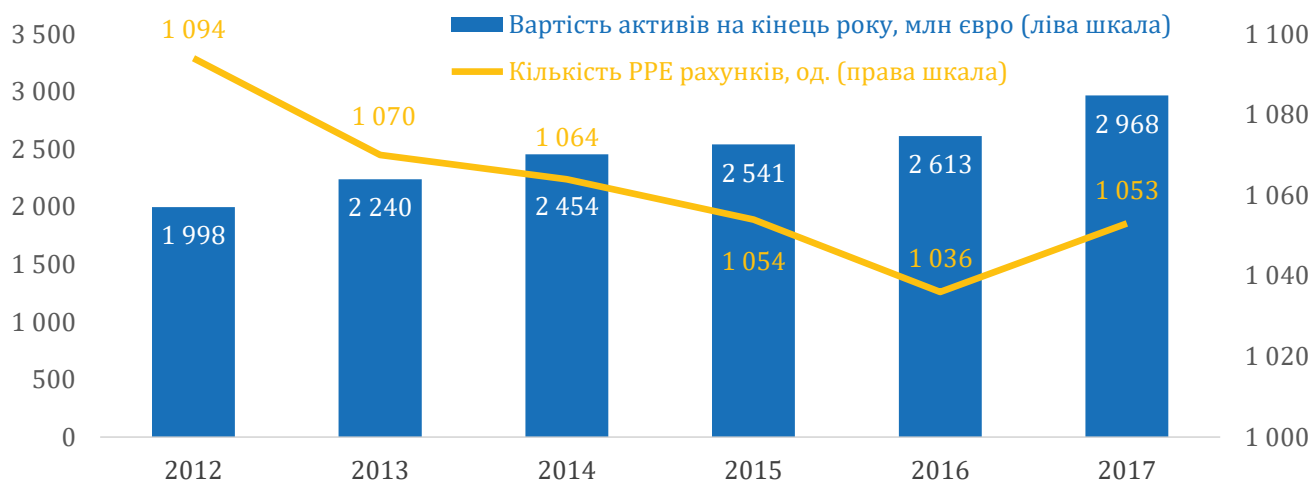

Рис. 3. Чиста вартість активів та кількість рахунків недержавних професійних пенсійних програм (PPE) у 2012–2017 рр.

Джерело: чисту вартість активів у євро розраховано автором за допомогою статистичного порталу конвертера валют²⁶ на основі інформації KNF²⁷.

Що стосується персональних рахунків IKE, то їх диференціація залежить від фінансової установи, у яку вкладаються кошти. Динаміку в 2012–2017 рр. показано на рис. 4.

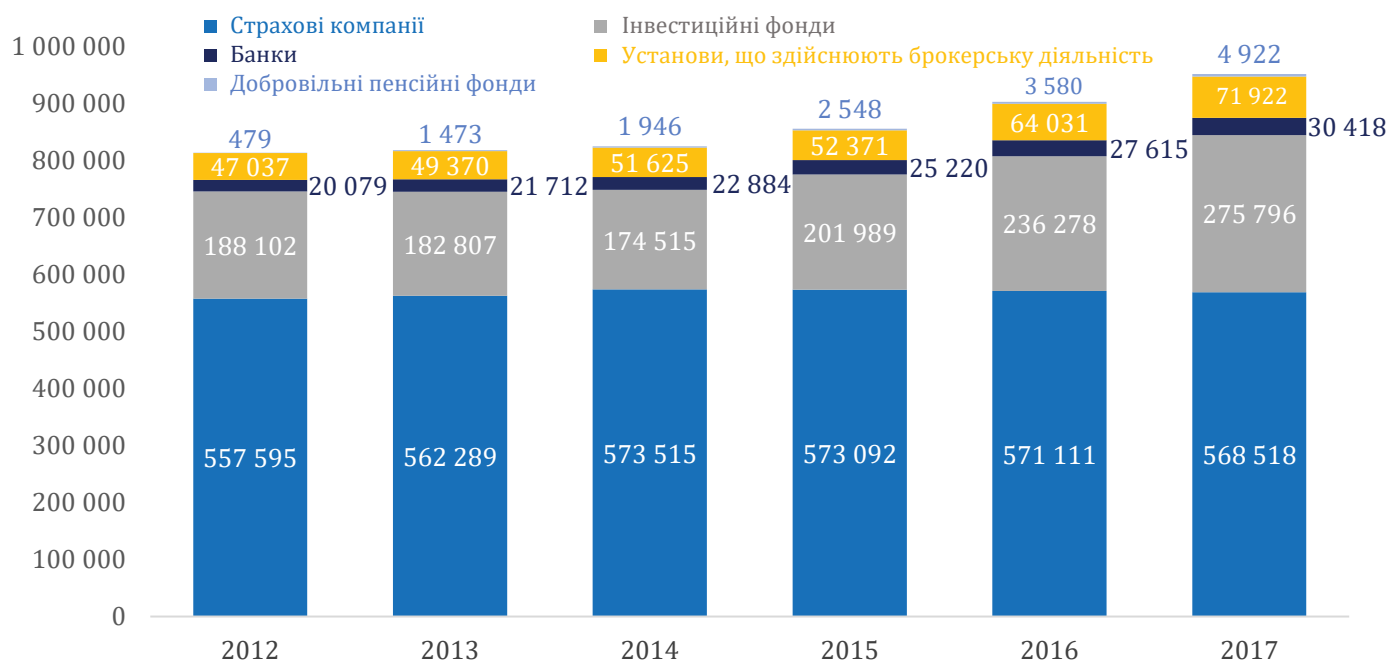

Рис. 4. Динаміка рахунків IKE відповідно до фінансової установи в 2012–2017 рр., од.

Джерело: сформовано автором на основі інформації KNF²⁸.

²⁶ Euro (EUR) to Polish zloty (PLN) annual average exchange rate from 1999 to 2017. Retrieved the 22th of October, 2018, from: <https://www.statista.com/statistics/412729/euro-to-polish-zloty-annual-average-exchange-rate/>.

²⁷ PRACOWNICZE PROGRAMY EMERYTALNE W 2017 ROKU. KNF. Retrieved the 22th of October, 2018, from: https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/RAPORT_PPE_w_2017.pdf.

²⁸ NDYWIDUALNE KONTA EMERYTALNE ORAZ INDYWIDUALNE KONTA Z ABEZPIECZENIA EMERYTALNEGO W 2017 ROKU. Retrieved the 22th of October, 2018, from: <https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/>

Згідно з даними рис. 4 найбільшу питому вагу серед рахунків ІКЕ мають страхові компанії (у середньому 66%) та інвестиційні фонди (у середньому близько 24%). Отже, усього 10% припадає на банки, брокерські установи та недержавні пенсійні фонди – 3, 6 та 0,02% відповідно.

Таким чином, недержавні пенсійні фонди становлять менше 1% у загальній структурі рахунків ІКЕ, але їх кількість значно зросла у 2017 році порівняно з показником 2012 року (більш ніж у 10 разів), що має найбільші темпи зростання серед проаналізованих на рис. 4 установ, а саме для страхових компаній – 1%, для банків, брокерських установ та інвестиційних фондів – близько 50%.

Кількість ІКЕ, за якими здійснювалися платежі за різними фінансовими установами, та кількість відкритих (новостворених) ІКЕ в кожному році представлено на рис. 5.

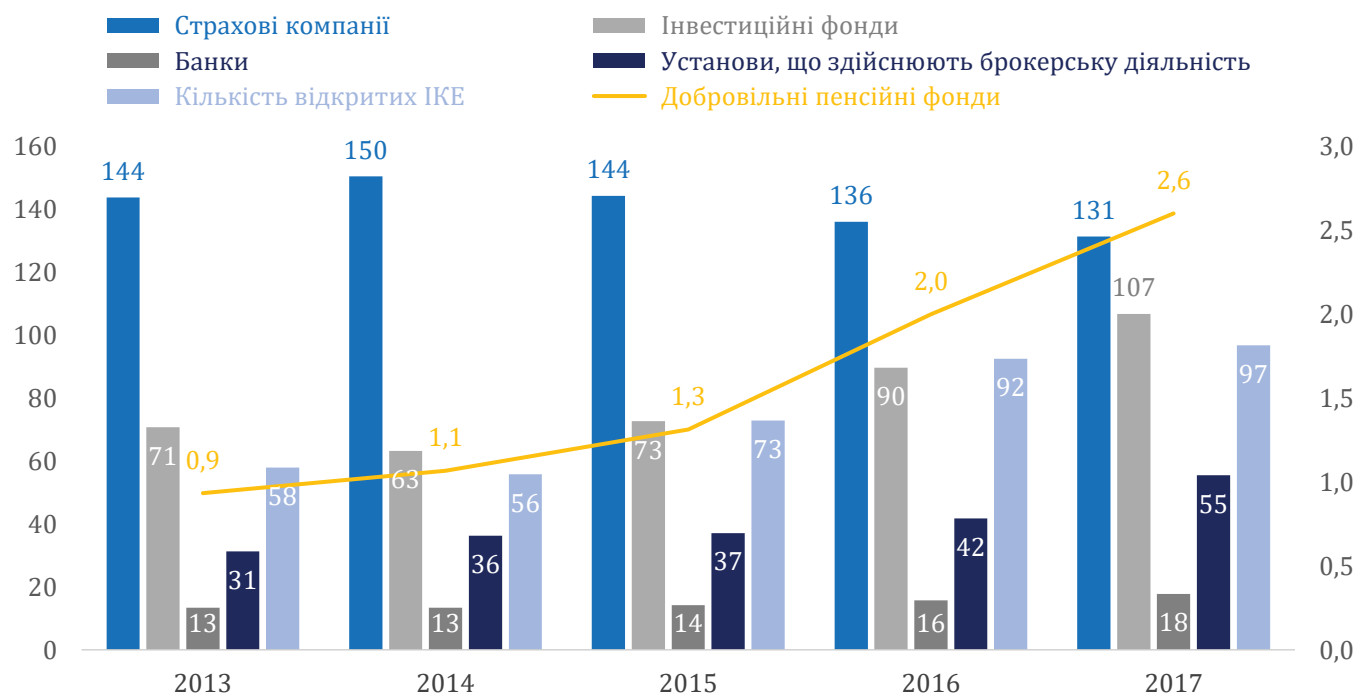

Рис. 5. Кількість рахунків ІКЕ, за якими здійснювалися платежі, за типами фінансових установ та кількість новостворених рахунків у 2013–2017 рр., тис. од.

Джерело: сформовано автором на основі інформації KNF²⁹.

img/IKE_IKZE_12_2017_61392.pdf. Towarzystwa funduszy inwestycyjnych w rozwoju Indywidualnych Kont Emerytalnych i Indywidualnych Kont Zabezpieczenia Emerytalnego w Polsce. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia* nr 5/2017 (89), cz. 2. Retrieved the 22th of October, 2018, from: <https://wnus.edu.pl/frfu/file/article/view/5674>.pdf.

²⁹ NDYWIDUALNE KONTA E MERYTALNE ORAZ INDYWIDUALNE KONTA Z ABEZPIECZENIA EMERYTALNEGO W 2017 ROKU. Retrieved the 22th of October, 2018, from: https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKE_IKZE_12_2017_61392.pdf.

Питома вага рахунків (аналіз рис. 4-5), за якими здійснювалися платежі, у 2013–2017 рр. для страхових компаній у середньому становила 25%, інвестиційних фондів – 40%, банків – 63%, брокерських установ – 76% та добровільних пенсійних фондів – 72%.

Отже, незважаючи на те, що страхові компанії та інвестиційні фонди мають найбільшу кількість ІКЕ-рахунків (близько 66 та 24% відповідно), за більшістю з них платежі не здійснюються. При цьому банки, брокерські установи та добровільні пенсійні фонди мають 60–70% активних рахунків, тобто таких, за якими здійснюються платежі.

Активи, накопичені на рахунках ІКЕ відповідних фінансових установ, подано на рис. 6.

Рис. 6. Активи фінансових установ, сформовані на основі рахунків ІКЕ у 2012–2017 рр., млн євро

Джерело: вартість активів у євро розраховано автором за допомогою статистичного порталу конвертера валют³⁰ на основі інформації KNF³¹.

На рис. 6 помітна тенденція значного перевищення активів страхових компаній, сформованих на основі пенсійних рахунків ІКЕ, над брокерськими установами та добровільними пенсійними фондами. Але при цьому для брокерських установ та добровільних пенсійних фондів характерний рівень активності рахунків більш ніж 70%.

Тобто за більшістю ІКЕ-рахунків страхових компаній у 2013–2017 рр. (близько 75%) не здійснювалися платежі (див. рис. 4-5).

³⁰ Euro (EUR) to Polish zloty (PLN) annual average exchange rate from 1999 to 2017. Retrieved the 22th of October, 2018, from: <https://www.statista.com/statistics/412729/euro-to-polish-zloty-annual-average-exchange-rate/>.

³¹ NDYWIDUALNE KONTA E MERYTALNE ORAZ INDYWIDUALNE KONTA Z ABEZPIECZENIA EMERYTALNEGO W 2017 ROKU. Retrieved the 22th of October, 2018, from: https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKE_IKZE_12_2017_61392.pdf. Towarzystwa funduszy inwestycyjnych w rozwoju Indywidualnych Kont Emerytalnych i Indywidualnych Kont Zabezpieczenia Emerytalnego w Polsce. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia nr 5/2017 (89), cz. 2. Retrieved the 22th of October, 2018, from: <https://wnus.edu.pl/frfu/file/article/view/5674.pdf>.

Динаміку пенсійних рахунків підвищеної безпеки IKZE за 2012–2017 рр. за установою, до якої вкладаються кошти, представлено на рис. 7.

У проаналізованому періоді (див. рис. 7) для рахунків IKZE характерна інша, ніж для рахунків IKE, тенденція: для страхових компаній частка становила близько 70%, а для добровільних пенсійних фондів – близько 16% (тоді як для IKE вони становили 66 та 0,02% відповідно).

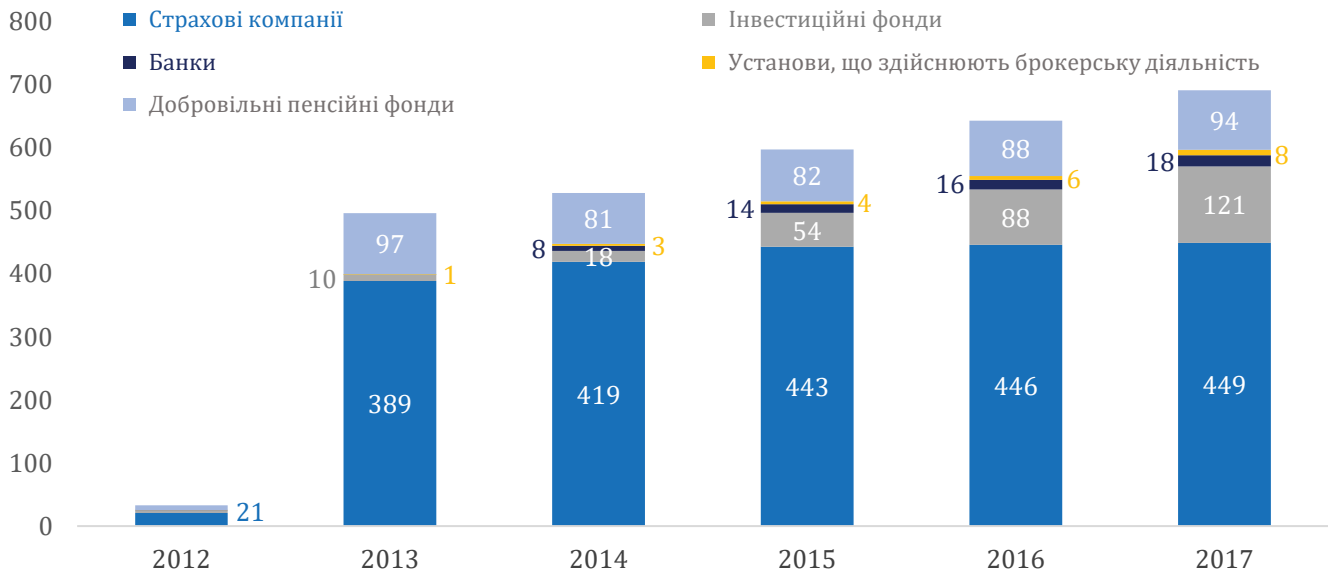

Рис. 7. Кількість рахунків IKZE в різних типах установ у 2012–2017 рр., тис. од.

Джерело: сформовано автором на основі інформації KNF³².

Отже, відкриття населенням пенсійних рахунків за системою IKZE значно вище, ніж за системою IKE (абсолютна різниця на 2017 рік становить майже 90 тис. рахунків).

Динаміка рахунків IKZE позитивна за всіма фінансовими установами, темпи приросту рік до року, починаючи з 2013 року, у середньому становлять для:

- страхових компаній – 4%;
- інвестиційних фондів – 90%;
- банків – 33%;
- установ, що здійснюють брокерську діяльність, – 78%;
- недержавних пенсійних фондів – 5%.

Але частка вкладень у банки і брокерські установи на рахунки IKZE є незначною, тобто менше 1% для кожної з указаних типів установ.

³² INDYWIDUALNE KONTA E MERYTALNE ORAZ INDYWIDUALNE KONTA Z ABEZPIECZENIA EMERYTALNEGO W 2017 ROKU. Retrieved the 22th of October, 2018, from: https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKE_IKZE_12_2017_61392.pdf. Towarzystwa funduszy inwestycyjnych w rozwoju Indywidualnych Kont Emerytalnych i Indywidualnych Kont Zabezpieczenia Emerytalnego w Polsce. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia nr 5/2017 (89), cz. 2. Retrieved the 22th of October, 2018, from: <https://wnus.edu.pl/frfu/file/article/view/5674.pdf>.

Динаміку новостворених рахунків ІКЗЕ за типами фінансових установ у 2015–2017 рр. представлено на рис. 8.

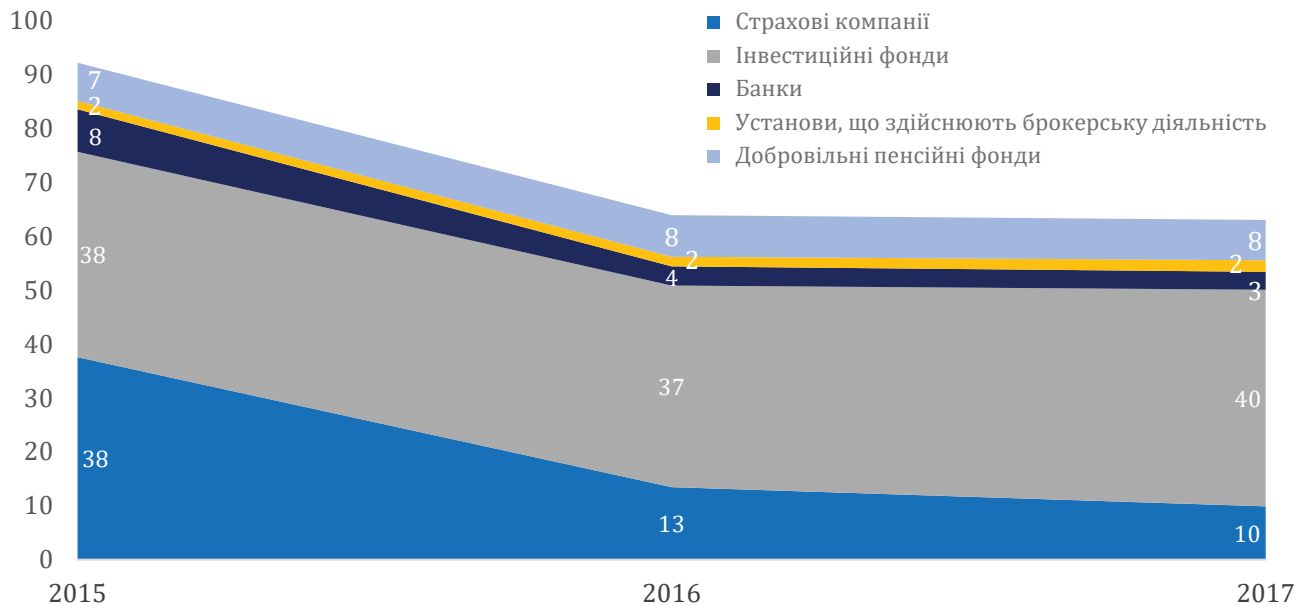

Рис. 8. Динаміка відкритих рахунків ІКЗЕ у 2015–2017 рр., тис. од.

Джерело: сформовано автором на основі інформації KNF³³.

Згідно з рис. 8 спостерігається спадна динаміка новостворених рахунків ІКЗЕ у 2017 році порівняно зі значеннями 2015 року – темп зменшення становить близько 30%. При цьому найбільший темп зменшення був притаманний страховим компаніям (близько 75%) та банкам (майже 6%). Для інвестиційних фондів, брокерських установ та недержавних пенсійних фондів за цей період, навпаки, характерне зростання на рівні 5, 38 та 6%.

Найбільша середня частка фінансових установ у новостворених рахунках ІКЗЕ за період 2015–2017 рр. належала інвестиційним фондам – 54%, страховим компаніям – 26% та недержавним пенсійним фондам – 10%.

Динаміку активів, накопичених за рахунками ІКЗЕ, за типами фінансових установ подано на рис. 9.

За проаналізований на рис. 9 період станом на 2017 рік порівняно з показниками 2015 року спостерігається значний рівень зростання вартості активів усіх фінансових установ:

- для страхових компаній майже – 90%;
- для інвестиційних фондів – 265%;
- для банків – 198%;

³³ INDYWIDUALNE KONTA E MERYTALNE ORAZ INDYWIDUALNE KONTA Z ABEZPIECZENIA EMERYTALNEGO W 2017 ROKU. Retrieved the 22th of October, 2018, from: https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKE_IKZE_12_2017_61392.pdf. INDYWIDUALNE KONTA E MERYTALNE ORAZ INDYWIDUALNE KONTA Z ABEZPIECZENIA EMERYTALNEGO W 2016 ROKU. Retrieved the 24th of October, 2018, from: https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKE_IKZE_2016_50159_56333.pdf.

- для брокерських установ – 204%;
- для недержавних пенсійних фондів –198%.

Рис. 9. Активи, накопичені на рахунках ІКЗЕ різними фінансовими інституціями, млн євро

Джерело: вартість активів у євро розраховано автором за допомогою статистичного порталу конвертера валют³⁴ на основі інформації KNF³⁵.

Згідно з даними рис. 9 середня питома вага активів, накопичених на рахунках ІКЗЕ, найбільша для страхових компаній та інвестиційних фондів і становить майже по 40%, частка недержавних пенсійних фондів – 14%, брокерських установ та банків – близько 5–6%.

У більшості випадків право на зняття коштів настає після 60 років (після 55 років, якщо попередньо придбано дозвіл на вихід на пенсію і кошти були виплачені через п'ять років або більшість коштів, зібраних за останні п'ять років до заявки на оплату). Існує можливість ранньої виплати накопичених коштів, але тоді заощадження оподатковуються податком на приріст капіталу.

³⁴ Euro (EUR) to Polish zloty (PLN) annual average exchange rate from 1999 to 2017. Retrieved the 22th of October, 2018, from: <https://www.statista.com/statistics/412729/euro-to-polish-zloty-annual-average-exchange-rate/>.

³⁵ INDYWIDUALNE KONTA E MERYTALNE ORAZ INDYWIDUALNE KONTA Z ABEZPIECZENIA EMERYTALNEGO W 2017 ROKU. Retrieved the 22th of October, 2018, from: https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKE_IKZE_12_2017_61392.pdf. INDYWIDUALNE KONTA E MERYTALNE ORAZ INDYWIDUALNE KONTA Z ABEZPIECZENIA EMERYTALNEGO W 2016 ROKU. Retrieved the 24th of October, 2018, from: https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKE_IKZE_2016_50159_56333.pdf.

4. ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ З НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В ПОЛЬЩІ

Вклади підлягають оподаткуванню податком на прибуток. Однак він вираховується з податкової бази наприкінці року (податкове звільнення).

Оплати в програмі РРЕ здійснюють як роботодавець, так і працівник. Премії роботодавців звільняються від внесків на соціальне забезпечення, але підлягають оподаткуванню податком на прибуток. Заощадження звільняються від сплати податку на прибуток. Виплачені кошти звільняються від податку на прибуток. Їх можна отримати після досягнення віку від 60 років (у деяких випадках, передбачених законодавством, – після 55 років).

Від початку реформування пенсійної системи до сьогодні ставки податку на доходи фізичних осіб скоротилися. У 2009 році в законодавстві було замінено три тогочасні податкові пороги 19, 30 і 40% на два нові – 18 та 32%. Ставка 18% стосувалася доходу не вище ніж до 85 528 злотих (на 2009 рік – близько 19 752 євро³⁶) – раніше ця сума оподатковувалася за ставками 19 і 30%. Ставку на вищі доходи було зменшено на 8 в. п.³⁷.

Зараз у Польщі пропонуються лише преференції щодо підвищення процентних ставок до вкладень у довгострокові пенсійні ощадні програми. Введення ІКЕ збіглося зі змінами податку на приріст капіталу, який ще називають податком Бельки (на честь автора – Марека Бельки, міністра фінансів у 2002 році). На момент впровадження цього податку база оподаткування стосувалася лише процентів за банківськими депозитами, а його ставка становила 20%.

У 2004 році обсяг податку було збільшено за рахунок додавання до бази оподаткування доходів від інших фінансових інструментів, а його ставка була знижена до 19%. ІКЕ було засновано з урахуванням звільнення від оподаткування заощаджень тих осіб, які мали такі персональні пенсійні рахунки. Одночасно було запроваджено річну квоту, що обмежує вартість платежів на такий рахунок (див. рис. 1).

Податкові переваги економії грошей через ІКЗЕ складніші, ніж через ІКЕ, але вони помітні за короткий термін. Внески, сплачені в певний рік до ІКЗЕ, можуть бути відраховані з оподаткованого особистого доходу. Іншими словами, той, хто заощаджує через ІКЗЕ, може зменшити свій дохід у щорічній податковій декларації і, відповідно, платити нижчий податок на доходи³⁸.

³⁶ Euro (EUR) to Polish zloty (PLN) annual average exchange rate from 1999 to 2017. Retrieved the 22th of October, 2018, from: <https://www.statista.com/statistics/412729/euro-to-polish-zloty-annual-average-exchange-rate/>.

³⁷ Tax Incentives in Polish Pension System. Economic and Environmental Studies. Vol. 17, No. 1 (41/2017), 115-125, March 2017. Retrieved the 25th of October, 2018, from: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewi35tDriKHeAhXLI5wKHfRoB-oQFjAAegQICRAC&url=http%3A%2F%2Fcejsh.icm.edu.pl%2Fcejsh%2Felement%2Fbwmeta1.element.desklight-50a3df3a-fac9-4918-9fb0-dbd9ee968b8b%2Ffc%2Ffees_17_1_fulltext_09.pdf-1&usg=AOvVaw1TO64xrbTf9MFDklh9vHJy

³⁸ THE ROLE OF THE STATE IN CREATING VOLUNTARY RETIREMENT SAVINGS. Jan Adamiak. Retrieved the 22th of October, 2018, from: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/6693/1/ACR_10_J_Adamiak_B_Kolosowska_The_role_of_the_state.pdf.

5. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В ПОЛЬЩІ

Відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону про організацію та функціонування пенсійних фондів³⁹ від 28 серпня 1997 року (далі – Закон) пенсійний фонд може бути заснований як відкритий або професійний фонд. Його може створити тільки фондова компанія (детальніше структура функціонування недержавного пенсійного фонду представлена на рис. 10).

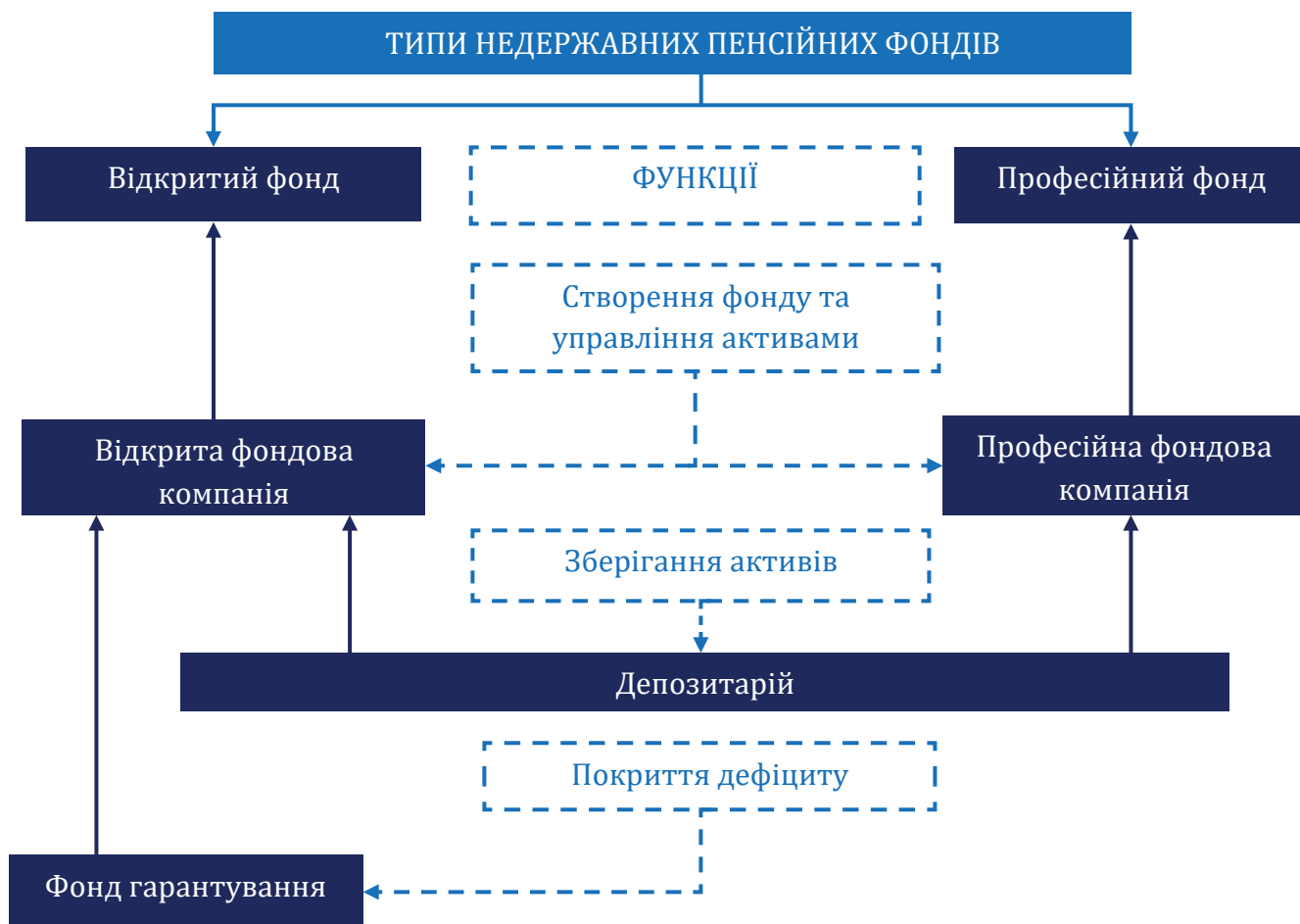

Рис. 10. Основи функціонування недержавних пенсійних фондів у Польщі

Джерело: сформовано автором на основі Закону³⁹.

Згідно із ст. 12 Закону для створення фонду необхідні:

- 1) статут, наданий фондовою компанією;
- 2) договір між фондовою компанією та депозитарієм про зберігання активів фонду;
- 3) ліцензія на створення фонду, надана фондовій компанії;

³⁹ ACT of August 28, 1997 on organisation and operation of pension funds. Retrieved the 25th of October, 2018, from: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewi77rDMi6HeAhWdfiwKHQ52BogQFjAAegQICRAC&url=https%3A%2F%2Fwww.mpips.gov.pl%2Fdownload%2Fgfx%2Fmpips%2Fen%2Fdefaultopisy%2F21%2F2%2F1%2FOrganisation%2520and%2520operation%2520of%2520pension%2520funds.doc&usg=AOvVaw0CMVruXmtHTGSp_P1PimmG

4) установа фонду, внесена до реєстру фондів.

Ст. 27 Закону регламентує, що кожна фондова компанія повинна функціонувати як відкрита або професійна фондова компанія.

Об'єкт діяльності фондової компанії – лише створення та управління фондами та їх представництво перед третіми сторонами. Тільки фондова компанія має право на таку діяльність (ст. 29).

Фондова компанія може створювати та управляти одним фондом, окрім випадків, коли управління декількома фондами є наслідком перейняття управління іншим фондом або результатом злиття фондових компаній.

Відкрита фондова компанія керує фондом за плату. Професійна фондова компанія не може бути комерційною. Акціонери фондової компанії не мають права на частку в річному прибутку.

Відкрита фондова компанія зобов'язується мати щонайменше одного інвестиційного консультанта для управління активами.

Акціонерний капітал фондової компанії не може бути збільшений шляхом публічної підписки. Акції фондової компанії можуть лише іменні та не можуть бути перетворені на акції на пред'явника. Фондова компанія не може випускати привілейовані акції.

Мінімальний розмір акціонерного капіталу відкритої фондової компанії не може бути меншим за еквівалент 5 000 000 злотих (близько 1,2 млн євро⁴⁰), розрахований відповідно до середнього курсу іноземних валют, опублікованого Національним банком Польщі на день створення фондової компанії (ст. 31).

Ст. 32 визначає, що статутний капітал фондових компаній може бути сплачений тільки за рахунок грошових внесків. Статутний капітал відкритої фондової компанії повинен бути сплачений повністю перед її реєстрацією.

Фонд повинен призначити депозитарія для зберігання своїх активів.

Депозитарій може бути банком, який:

- є вітчизняним банком та має мінімальний капітал, що становить еквівалент у злотих щонайменше 100 млн євро – для зберігання активів відкритого фонду або 30 млн євро – професійного фонду;
- не володіє акціями фондової компанії, яка керує фондом, активи якого він зберігає, або часткою в суб'єкті, що входить до складу такої компанії;
- не є позикодавцем фонду, активи якого він зберігає, або фондової компанії, яка управляє цим фондом, окрім випадків, якщо сума кредиту не перевищує 1% вартості чистих

⁴⁰ Польські злоті переведено в євро станом на жовтень 2018 року на основі середньомісячної інформації зміни обмінних курсів. Configure Converter. Retrieved the 25th of October, 2018, from: <https://www.x-rates.com/average/?from=PLN&to=EUR&amount=1&year=2018>.

активів фонду під час укладення договорів та жоден з його працівників або членів його статутних органів не є членом правління наглядової ради або працівником фондової компанії, що керує фондом, активи якого він зберігає, або членом правління, наглядової ради або працівником будь-яких дочірніх підприємств фондової компанії.

Функції депозитарію для зберігання активів фонду включають (ст. 159):

- 1) ведення реєстру активів фонду на відповідних рахунках та їх зберігання на підставі договорів, укладених з дозволу депозитарію;
- 2) забезпечення того, щоб угоди про придбання та відчуження активів фонду відповідали Закону та положенням статуту фонду;
- 3) виконання інструкцій фонду, якщо такі вказівки не суперечать Закону або статуту фонду або, на думку депозитарію, є загрозою безпеки активів фонду;
- 4) забезпечення того, щоб активи фонду були інвестовані відповідно до Закону та статуту фонду;
- 5) забезпечення того, щоб усі рахунки, пов'язані з угодами про активи фонду, були врегульовані вчасно;
- 6) виконання інструкцій будь-якого ліквідатора з ліквідації фонду;
- 7) виконання інших зобов'язань, передбачених Законом.

Фонд гарантування складається з основної та додаткової частин, при чому основна частина гарантується Національним депозитарієм, а відкритий фонд формує рахунок, що становить додаткову частину фонду гарантування, до якого перераховуються платежі відкритої фондової компанії.

Дефіцит, який не покривається коштами, розміщеними на резервному рахунку, покривається за рахунок коштів, отриманих шляхом погашення облікових одиниць, що належать до рахунку додаткової частини гарантійного фонду в цьому відкритому фонді, протягом трьох днів після того як орган нагляду оголосив середньозважену норму прибутку всіх відкритих фондів.

Якщо кошти від додаткової частини фонду гарантування в цьому відкритому фонді недостатні для покриття дефіциту, відкрита фондова компанія покриває дефіцит з власних коштів протягом 14 днів після того, як інспекція інформує про середньозважену ставку від повернення всіх відкритих фондів із застереженням про те, що дефіцит спочатку покривається коштами основної частини фонду гарантування.

З метою покриття дефіциту фонд гарантування набуває прав відкритої фондової компанії. Суми, що належать до рахунку додаткової частини фонду гарантування, повинні становити не менше 0,3% та не більше 0,4% вартості чистих активів фонду відповідно. Суми, що належать до додаткової частини фонду гарантування, становлять частину активів фонду та конвертуються в облікові одиниці.

Активи фонду гарантування складаються з платежів, здійснених відкритими фондovими компаніями з їх власних коштів, та будь-яких інвестиційних надходжень до активів фонду гарантування.

Засновником професійної фондovої компанії може бути фізична особа, юридична особа організаційного підрозділу без юридичної особи, що має місце проживання чи місцезнаходження на території Республіки Польщі.

Керівні органи фондovої компанії:

- 1) правління;
- 2) наглядова рада;
- 3) загальні збори акціонерів.

Правління фондovої компанії складається з не менше трьох осіб.

Члени правління фондovої компанії зобов'язані подати декларації про свій фінансовий стан. Декларація про фінансовий стан складається як про особисту, так і подружню власність.

Принаймні половина членів наглядової ради фондovої компанії призначається з числа осіб, які не є акціонерами відповідної фондovої компанії, її дочірніх підприємств, членами керівних або наглядових органів фондovої компанії, членами правління або наглядових органів суб'єктів господарювання, пов'язаних з акціонером фондovої компанії, а також не мають трудових відносин, мандатів та інших правових відносин подібного характеру з акціонером або юридичною особою, пов'язаною з акціонером (ст. 44).

Якщо член відкритого фонду приєднується до іншого відкритого фонду, то зобов'язаний повідомити фонд, членом якого був до цього часу, що уклав договір з іншим фондом. Договір із колишнім фондом припиняється на день реєстрації змін у Центральному реєстрі членів відкритих пенсійних фондів.

Після того, як член відкритого фонду досягає пенсійного віку, виплата накопиченої на його рахунку у відкритому фонді суми здійснюється шляхом перерахування компанії пенсійного страхування, зазначеної самим членом.

Професійний фонд зобов'язаний забезпечити, щоб його члени мали можливість отримати всю суму коштів, накопичених на своїх рахунках, як одноразову виплату. Оплата може також здійснюватися у розстрочку, відповідно до порядку та принципів, зазначених у статуті фонду. Виплата суми, що здійснюється на рахунок члена професійного фонду, здійснюється за письмовим запитом члена.

Одноразова сума виплати здійснюється не пізніше, ніж через три місяці з дня, коли професійний фонд отримує письмову вимогу від члена. Якщо платіж здійснюється у розстрочку, перший внесок сплачується не пізніше, ніж через один місяць з дня, коли професійний фонд отримує запит від члена, окрім випадків, коли член вимагає здійснення платежу пізніше.

Член, який отримує виплату суми, накопиченої на його рахунку у розстрочку, може в будь-який час вимагати сплату суми, що залишилися, у формі одноразової виплати.

Якщо член професійного фонду не вимагає від фонду сплачувати суму, що знаходиться на його рахунку, до досягнення 70 років, то фонд сплатить її у формі одноразової виплати впродовж трьох місяців після досягнення 70 років.

Професійний фонд може використовувати свої активи безпосередньо для покриття витрат на управління професійною фондовою компанією розміром, що не перевищує 0,05% від місячної вартості чистих активів, які знаходяться в керуванні. Цей збір обчислюється для кожного дня оцінки вартості чистих активів фонду та сплачується на останній робочий день кожного місяця.

Відкритий фонд може використовувати свої активи безпосередньо для покриття витрат на управління фондом фондовою компанією за ставкою, визначеною в статуті, але не перевищуючи суми, що розраховуються відповідно до шкали, наведеної в табл. 2.

Таблиця 2

Ставка витрат з обслуговування фондовою компанією активів відкритого фонду

Чисті активи (млн злотих)		Щомісячна плата за управління відкритим фондом заснована на вартості чистих активів та становить:
від	до	
	8	0,045% вартості чистих активів на місяць
8	20	3,6 млн злотих + 0,04% від перевищення понад 8 млн злотих вартості чистих активів на місяць
20	35	8,4 млн злотих + 0,032% від перевищення понад 20 млн злотих вартості чистих активів на місяць
35	65	13,2 млн злотих + 0,023% від перевищення понад 35 млн злотих вартості чистих активів на місяць
65		20,1 млн злотих + 0,015% від перевищення понад 65 млн злотих вартості чистих активів на місяць

Ця сума визначається для кожної дати оцінки вартості чистих активів фонду та повинна бути сплачена в останній робочий день кожного місяця.

Недержавний пенсійний фонд може інвестувати свої активи лише в такі класи інвестицій:

- 1) облігації, рахунки та інші цінні папери, емітовані Державним казначейством або Національним банком Польщі, а також позики та кредити, надані цим установам;
- 2) облігації та інші боргові цінні папери, що представляють грошові пільги, за якими Державне казначейство або Національний банк Польщі виступають гарантом або поручителем, а також депозити, кредити та позики, за якими ці суб'єкти виступають гарантом або поручителем;

- 3) банківські вклади та банківські цінні папери в польській валюті; банківські вклади та банківські цінні папери у валютах країн-членів ОЕСР та інших країн, з якими Республіка Польща уклала угоди про взаємну підтримку та захист інвестицій, за винятком того, що ці валюти можна придбати тільки для розрахунку поточних зобов'язань фонду;
- 4) акції компаній, що котируються на регульованому фондовому ринку, а також права на підписку, права на акції та конвертовані облігації тих компаній, які котируються на регульованому ринку цінних паперів;
- 5) акції компаній, що котируються на регульованому позабіржовому ринку, та акції компаній, які не котируються на регульованому ринку цінних паперів і не котируються на регульованому позабіржовому ринку, але допущені до публічної торгівлі цінними паперами, а також права на підписку, права на акції та конвертовані облігації цих компаній;
- 6) акції національних інвестиційних фондів;
- 7) інвестиційні сертифікати, випущені закритими інвестиційними фондами;
- 8) права участі, відчужені відкритими інвестиційними фондами або спеціалізованими відкритими інвестиційними фондами;
- 9) облігації та інші боргові цінні папери, випущені підрозділами місцевого самоврядування, їх об'єднаннями або столицею Варшави та допущені до публічної торгівлі;
- 10) облігації та інші боргові цінні папери, випущені підрозділами місцевого самоврядування, їх об'єднаннями або столицею Варшави, які не допущені до публічної торгівлі;
- 11) облігації, емітовані юридичними особами, які не є органами місцевого самоврядування, їх об'єднаннями або столицею Варшави, які повністю резервовані на суму, що відповідає їх повній номінальній вартості та можливим відсоткам і допускається до публічної торгівлі;
- 12) облігації, емітовані юридичними особами, які не є органами місцевого самоврядування, їх об'єднаннями або столицею Варшави, які повністю підкріплені на суму, що відповідає їх повній номінальній вартості та можливим відсоткам і не допускається до публічної торгівлі;
- 13) облігації та інші боргові цінні папери, емітовані публічними компаніями, крім цінних паперів.

Інвестування в окремі категорії підпадають під такі обмеження:

- не більше 5% вартості активів фонду може бути інвестовано в один банк або два або більше банків, які є дочірніми компаніями, у випадку одного виділеного банку або групи банків, які є афілійованими об'єктами таке обмеження може бути 7,5%;
- не більше 2% вартості активів фонду може бути інвестовано в інвестиційні сертифікати, випущені одним закритим інвестиційним фондом;
- не більше 5% вартості активів фонду може бути інвестовано в права участі, відчужені одним відкритим інвестиційним фондом або одним спеціалізованим відкритим

інвестиційним фондом, за умови, що не більше 15% вартості всіх активів фонду можуть бути вкладені у відкриті інвестиційні фонди та спеціалізовані відкриті інвестиційні фонди, які управляються однією інвестиційною компанією;

- загальна вартість активів, інвестованих фондом в будь-які цінні папери, емітовані одним емітентом або двома чи більше емітентами, які є дочірніми особами, не може перевищувати 5% від загальної вартості активів цього фонду;
- загальна вартість активів, вкладених у банківські вклади та банківські цінні папери у валютах країн-членів ОЕСР та інших країн, не може перевищувати 5% від загальної вартості активів цього фонду;
- пенсійний фонд може здійснювати інвестиції в інвестиційні сертифікати або облігації, випущені одним фондом сек'юритизації, до 5% від вартості активів фонду.

Активи відкритого фонду не можуть бути інвестовані в:

- 1) акції або інші цінні папери, випущені відкритою фондовою компанією, яка управляє цим відкритим фондом;
- 2) акції або інші цінні папери, випущені акціонером відкритої фондової компанії, що управляє цим фондом;
- 3) акції та інші цінні папери, емітовані юридичними особами, які є дочірніми компаніями стосовно суб'єктів, зазначених у перших двох пунктах.

Фонду заборонено:

- продаж своїх активів фондовій компанії, яка керує цим фондом; членам правління наглядової ради фондової компанії; працівникам фондової компанії; найближчим родичам та родичам до другої ступеня спорідненості; акціонерам фондової компанії; будь-яким установам, які є дочірніми установами стосовно фондової компанії;
- придбання активів будь-якого з суб'єктів, зазначених вище;
- надання позик, гарантій та поруки.

Окрім того, кредити та позики, отримані фондом, не можуть перевищувати 1,5% від вартості його активів.

ВИСНОВКИ

У 1999 році Польща реформувала пенсійну систему, запровадивши три рівні і змінивши пенсійну формулу встановлених виплат (DB – defined benefit) на обов'язкові визначені внески (DC – defined contribution), на основі яких створюються умовні персональні DC-рахунки.

З 1999 року на третьому рівні вкладені кошти можуть зберігатися в колективних професійних пенсійних програмах (PPE) або індивідуально: з 2004 року у формі індивідуальних пенсійних рахунків, а саме:

- програми професійного пенсійного страхування (PPE, доступні з 1999 року);
- індивідуальні пенсійні рахунки (IKE, доступні з 2004 року);
- індивідуальні рахунки підвищеної безпеки з пенсійного забезпечення (IKZE, доступні з 1 січня 2012 року);
- страхування вкладів фізичних осіб (доступне з 2004 року).

Одна людина може одночасно заощаджувати в PPE, IKE та IKZE. У Польщі встановлено ліміти на внески за всіма типами персональних рахунків із соціального страхування, які поступово зростають, при цьому найбільші вкладення можливі за професійними пенсійними схемами, ліміти за якими в середньому перевищують ліміти внесків на персональні рахунки IKE у 1,5 рази, а IKZE – 4 рази.

За період 2012–2017 рр. кількість учасників програм IKE зростає в середньому на 10%, при цьому розмір базового внеску залишився майже незмінним (темп росту близько 1%), а додатковий внесок, навпаки, зменшився на 2% у 2017 році порівняно з аналогічним показником 2012 року.

Найбільшу питому вагу серед рахунків IKE мають страхові компанії (у середньому 66%) та інвестиційні фонди (у середньому близько 24%). Отже, усього 10% припадає на банки, брокерські установи та недержавні пенсійні фонди – 3, 6 та 0,02% відповідно.

Недержавні пенсійні фонди становлять менше 1% у загальній структурі рахунків IKE, але їх кількість значно зростає у 2017 році порівняно з показником 2012 року (більш ніж у 10 разів), що має найбільші темпи зростання серед проаналізованих на рис. 4 установ, а саме для страхових компаній характерне зростання на рівні 1%, для банків, брокерських установ та інвестиційних фондів – близько 50%.

Спостерігається тенденція до значного перевищення активів страхових компаній, сформованих на основі пенсійних рахунків IKE, над брокерськими установами та добровільними пенсійними фондами. Але при цьому для брокерських установ та добровільних пенсійних фондів характерний рівень активності рахунків більш ніж 70%.

Динаміка рахунків IKZE позитивна в усіх фінансових установах, темпи приросту рік до року, починаючи з 2013 року, у середньому становлять для:

- страхових компаній – 4%;
- інвестиційних фондів – 90%;
- банків – 33%;
- установ, що здійснюють брокерську діяльність, – 78%;
- недержавних пенсійних фондів – 5%.

Вклади підлягають оподаткуванню податком на прибуток. Однак він вираховується з податкової бази наприкінці року (податкове звільнення).

Оплати в програмі РРЕ здійснюють як роботодавець, так і працівник. Премії роботодавців звільняються від внесків на соціальне забезпечення, але підлягають оподаткуванню податком на прибуток. Заощадження звільняються від сплати податку на прибуток. Виплачені кошти звільняються від податку на прибуток.

Недержавний пенсійний фонд може бути заснований тільки як відкритий або професійний фонд. Він може бути створений лише фондовою компанією відкритого або професійного типу.

Об'єкт діяльності фондової компанії – лише створення та управління фондами та їх представництво перед третіми сторонами. Тільки фондова компанія має право на таку діяльність.

Фонд повинен призначити депозитарія для зберігання своїх активів.

Відкриті пенсійні фонди не можуть інвестувати в акції або інші цінні папери компанії, яка здійснює управління цим пенсійним фондом. Компанія, яка здійснює управління пенсійним фондом, з власних коштів створює резервний рахунок для відкритого пенсійного фонду. Його кошти використовуються для покриття дефіциту інвестиційного прибутку, якщо він нижчий за встановлений мінімальний рівень. У разі, якщо коштів резервного рахунку недостатньо для покриття цього дефіциту, він покривається за рахунок власних коштів компанії.

У більшості випадків право на зняття коштів настає після 60 років. Існує можливість ранньої виплати накопичених коштів, але тоді заощадження оподатковуються податком на приріст капіталу.

Концепт пенсійної системи в Польщі

Критерій	Значення
Рік впровадження реформи	1999
Тип пенсії (DB або DC)	Змішаний
Структура пенсійної системи (рівні)	Три рівні: 1 – на основі принципу «PAYG» (обов'язкове) 2 – на основі принципу «PAYG» (обов'язкове) та капітальних вкладень (добровільне) 3 – індивідуальні пенсійні схеми (добровільне)
Законодавче забезпечення пенсійної системи	1 рівень – Закон про систему соціального страхування від 13 жовтня 1998 року ⁴¹ 2 рівень – Закон про організацію та функціонування пенсійних фондів від 20 квітня 1997 року ⁴² 3 рівень: • професійні пенсійні схеми – Закон про професійні пенсійні схеми від 20 квітня 2004 року ⁴³ ; • індивідуальні пенсійні рахунки IKE та IKZE – Закон про індивідуальні пенсійні рахунки від 20 квітня 2004 року ⁴⁴ ; • продукти приватного страхування – Закон про здійснення страхової діяльності від 22 травня 2003 року ⁴⁵
Адміністрування (установи)	1 рівень: Інститут соціального страхування – ZUS (державний) 2 рівень: Інститут соціального страхування – ZUS (державний) та відкриті пенсійні фонди OFE (приватні) 3 рівень: страхові компанії, банки, інвестиційні фонди, пенсійні фонди (приватні), які включають професійні пенсійні схеми та персональні пенсійні рахунки (IRA)
Внески	Разом 1-й та 2-й рівні – 19,52%

⁴¹ Act No. 887 of 13 October 1998 on the Social Insurance System. Retrieved the 19th of October, 2018, from: https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=52428.

⁴² Act of 28 August 1997 on the organisation and operation of pension funds. Retrieved the 19th of October, 2018, from: http://ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=68943&p_count=96724

⁴³ Act of 20 April 2004 on occupational pension schemes. Retrieved the 19th of October, 2018, from: https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=69016.

⁴⁴ Act of 20 April 2004 on individual retirement accounts. Retrieved the 19th of October, 2018, from: <http://www.oit.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/69014/91740/F1967312503/POL69014.pdf>.

⁴⁵ Act of 22 May 2003 on insurance activity. Retrieved the 19th of October, 2018, from: http://www.polishlaw.com.pl/pdf/act16t_new.pdf

Звільнення від оподаткування (для внесків або виплат)	У щорічній податковій декларації соціальні внески вираховуються з бази оподаткування податку на прибуток
Платник	9,76% сплачується працівником, 9,76% – роботодавцем
Вік виходу на пенсію	3 жовтня 2017 року – 60 років для жінок та 65 років для чоловіків
Коефіцієнт заміщення	Валовий – 43,1% (для жінок та чоловіків)
Фактори впливу на рівень виплат	Сума накопичених пенсійних внесків, а також індексований початковий капітал, середня тривалість життя в місяцях
Успадкування виплат	Тільки на 2-му (частково) і 3-му (повністю) рівнях
Податкові пільги на третьому рівні	IRA – нема податку на приріст капіталу, IPSA – платежі можуть бути вираховані з податкової бази; OPP – нема податку на приріст капіталу (у випадку додаткових внесків); усі програми – річний ліміт на внески / платежі

Джерело: сформовано автором на основі інформації про пенсійну систему Польщі⁴⁶.

⁴⁶ Pension Reforms in Poland and Hungary from the Legal Perspective – similarities and differences. Dorota Maśniak, 2014. Retrieved the 19th of October, 2018, from: <https://piu.org.pl/public/upload/ibrowser/WU/4%202014/WU%204-2014%2010%20en%20masniak%20lados.pdf>. REFORMS IN THE PENSION SYSTEMS OF BULGARIA AND POLAND – COMPARATIVE ANALYSIS, 2017. P. Enev. Retrieved the 18th of October, 2018, from: http://tru.uni-sz.bg/tsj/TJS_Suppl.1_Vol.15_2017/54.pdf. Pension reforms in Poland and Russia: mid-term experiences from the participants' perspective. Patrycja KOWALCZYK-RÓLCZYŃSKA. Retrieved the 19th of October, 2018, from: https://rf.gov.pl/ru/wp-content/uploads/2017/10/JoIN25_3.pdf.

вул. Лютеранська, 28а, офіс 1
тел. +38 044 290 47 37
01024, Київ, Україна
info@feao.org.ua
www.feao.org.ua
www.facebook.com/feao.vru/

© Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, 2018
Передрук цього матеріалу авторизований. Дозвіл на використання або передрук
тексту необхідно отримати на пряму від власників прав.